

JAUNUOLIŲ PAKARTOTINIO NUSIKALSTAMO ELGESIO PROGNOZĖ: GALIMYBĖS IR PROBLEMS

Dr. Ilona Čėsniė

Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Psichologijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 2714620
Elektroninis paštas icesna@mruni.eu

Doc. dr. Rita Bandzevičienė

Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Psichologijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 2714620
Elektroninis paštas rbandze@mruni.eu

*Pateikta 2009 m. kovo 19 d
Parengta spausdinti 2009 m. gegužės 28 d.*

Santrauka

Straipsnis skirtas jaunuolių nusikalstamo elgesio rizikos įvertinimo problemoms ir galimybėms aptarti. Empirinio tyrimo tikslai: (a) apibūdinti individualius, socialinius ir kriminologinius, (praeties ir esamus) veiksnius, darančius įtaką rizikai pakartotinai nusikalsti; (b) įvertinti trijų psichologinių charakteristikų (vidinės darnos, agresyvumo ir nevilties) rodiklius grupėje, jų sąsajas ir prognostinę vertę. Pirmajame tyrimo etape buvo surinkti duomenys iš asmens bylų ir užpildytos 265 vaikų (15–21 metų amžiaus), atliekančių lygtines bausmes trijų Lietuvos regioninių pataisos inspekcijų priežiūroje, anketos; antrajame etape 137 tiriamieji (52 proc.) buvo apklausti pusiau struktūruotu interviu. Psichologiniam įvertinimui naudota A. Antonovsky „Vidinės darnos skalė“, A.H. Busso ir M. Perry „Agresijos klausimynas“ bei A. Becko „Nevilties skalė“. Rezultatai atskleidė vyraujančias individualias ir socialines tikslinės grupės charakteristikas; regresinė analizė parodė istorinių kintamųjų svarbą jaunuolių nusikalstamo elgesio prognozėms; nors grupėje vyravo vidutinio lygio vidinė darna, vidinės darnos mažėjimas buvo reikšmingai susijęs su aukštesniais agresyvumo ir nevilties rodikliais. Apibendrinant rezultatus atkreipiamas dėmesys į tikslinės grupės rizikos pakartotinai nusikalsti vertinimo ypatumus.

Pagrindinės sąvokos: prognozė, rizikos vertinimas, jaunuoliai nusikaltėliai.

Įžanga

Jaunuolių (iki 21 metų)¹ nusikalstamumas yra aktuali problema įvairiose šalyse (Cesaroni, Peterson-Badali, 2005; Worling, Långström, 2003). Pavyzdžiui, 1999 m. Kanadoje jaunuoliai padarė net 35 proc. visų nusikaltimų (Carriere, 2000). Remiantis mūsų šalies statistikos duomenimis vien tik nepilnamečiai padaro apie 15 proc. visų Lietuvoje užregistruotų nusikaltimų (Vileikienė, 2007). Taip pat pastebėta, kad ketvirtadalį visų nusikaltimų padaro asmenys, kurie anksčiau bent kartą buvo teisti (Informatikos ir ryšių departamentas prie LR Vidaus reikalų ministerijos, 2005). Viena iš pakartotinio nusikalstamumo priežasčių – dažnai taikoma laisvės atėmimo bausmė. Taip siauriamos pozityvios so-

¹ Šiame straipsnyje jaunuolio sąvoka apima ir nepilnamečius, ir pilnamečius asmenis, tačiau ne vyresnius nei 21 m. Remiamasi LR ir kitų šalių baudžiamųjų kodeksų nuostatomis, teigiančiomis, kad tokio amžiaus asmuo, atsižvelgus į įvairias aplinkybes, pagal socialinę brandą gali būti prilyginamas nepilnamečiui.

cializacijos galimybės. Todėl nenuostabu, kad jaunuolių nusikalstamo elgesio prevencija šiuo metu tapo labai svarbia įvairių sričių specialistų užduotimi. Pavyzdžiui, LR švietimo ir mokslo ministerijos specialistai parengė *Nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo* projektą, kuriuo siekiama humanizuoti nepilnamečiams teisės pažeidėjams taikomas poveikio priemonės, mažinant jų represinį pobūdį ir didinant resocializacijos bei adaptacijos visuomenėje galimybes.¹ Vadinasi, siekiant valdyti nusikalstamo elgesio pasireiškimą ateityje būtina kaip įmanoma tiksliau prognozuoti tokio elgesio pasireiškimo tikimybę bei atitinkamai taikyti efektyvias poveikio priemones.

Be to, teisininkų praktikų patirtis rodo, kad dažnai dėl aplinkybių įvairovės yra sudėtinga nagrinėti jauno žmogaus padarytą nusikaltimą ir skirti bausmę (pavyzdžiui, kai dviems jaunuoliams padarius tą pačią nusikalstamą veiką vienu atveju yra skiriama laisvės atėmimo bausmė, kitu taikoma alternatyvi bausmė ar kt.). Akivaizdu, kad vertinant nusikalstamo elgesio riziką sumažėtų atsakingų asmenų šališkumas ir būtų lengviau priimti tikslesnį sprendimą dėl poveikio priemonių konkrečiam nusikaltusiam jaunuoliui. Žinoma, jaunuolių nusikalstamo elgesio rizikos vertinimą atliekantys asmenys turi įsigilinti į agresyvaus elgesio raidą ir ją suprasti, nes klaidingos prielaidos apie jaunuolio nusikalstamo elgesio prigimtį ir jo pasireiškimo mastą gali paskatinti neteisingas išvadas apie rizikingo elgesio pasireiškimą ateityje. Mokslininkai teigia, kad dėl paauglystės metu vykstančių pokyčių vertinti jaunuolių nusikalstamo elgesio riziką ypač sudėtinga (Borum, 2003; Prentky, Righthand, 2003, Viljoen, Scalora, Cuadra, Bader, Chávez, Ullman, 2007).

Pažymėtina, kad užsienio šalyse pakartotinio nusikalstamumo rizikos vertinimo instrumentai yra gana plačiai naudojami ir suaugusiųjų, ir jaunuolių kriminalinėje justicijoje. Apžvelgiant metodikas, taikomas jaunų teisės pažeidėjų rizikos pakartotinai nusikalsti vertinimui, atkreiptinas dėmesys į tai, kad didžioji dauguma literatūroje aprašomų metodikų yra skirtos ne recidyvo apskritai, o smurtinio ar agresyvaus elgesio tikimybei nustatyti. Viena vertus, tai gali būti susiję su kriminologijoje gerai žinomu faktu, jog nepilnamečių ir kitų jaunų žmonių kriminalinė veika, jeigu ji apskritai nenutrūksta, laikui bėgant žiurėja: nusikaltimų statistika patvirtina tendenciją, jog pakartotinai nusikaltimai savo pobūdžiu yra sunkesni ir jų daugėja. Kita vertus, būtent smurtiniams nusikaltimams yra būdinga didesnė žala ir kompleksinis žalos pobūdis – neigiamas fizinis, materialinis, psichologinis ir moralinis poveikis nusikaltimo aukai. Todėl mažinti smurtinių nusikaltimų riziką ir ypač nustatyti kriminogeninius poreikius, palaišančius motyvaciją smurtauti, itin aktualu. Pažymėtina ir tai, kad daugelis tų pačių istorinių, socialinių bei kriminologinių veiksnių didina tiek kriminalinio elgesio apskritai, tiek smurtinio elgesio tikimybę.

Yra daugybė rizikos veiksnių, susijusių su jaunuolių pakartotiniu nusikalstamumu ateityje. S. Bailey su bendraautoriais (2007) pateikia vieną iš naujausių jaunuolių rizikos nusikalsti veiksnių longitudinių tyrimų apžvalgą. Šių veiksnių įtaka, minėtų autorių nuomone, nėra vienoda ir priklauso nuo amžiaus tarpsnio, kai konkretus veiksnys pasireiškė. 1 lentelėje pateikiame paauglystės metu svarbius rizikos veiksnius.

Apibendrinami įvairių tyrimų rezultatus, N. D. Reppucci su kolegomis (2002) teigia, kad smurtinio elgesio rizikos veiksniai gali būti kategorizuojami į tris analizės lygius: individualų (apimančių biologinius, kognityvinius ir emocinius veiksnius), artimųjų (apimančių šeimos, bendraamžių, mokyklos, kaimynystės veiksnius) ir kultūrinį-socialinį (apimančių skurdo, rasinės nelygybės, smurto transliavimą per visuomenės informavimo priemones, ginklų prieinamumą, požiūrį į alkoholio ar narkotikų vartojimą). Taigi dauguma jau esančių ar kuriamų jaunuolių smurtinio elgesio rizikos vertinimo instrumentų daugiau ar mažiau apima minėtus rizikos veiksnių lygius. Reikia pabrėžti, kad nėra vienintelio patikimo visuotinai priimto naudoti jaunuolių rizikos nusikalsti vertinimo metodo. Šiuo metu esantys instrumentai skiriasi savo problemų apimties mastu, specifiniais panaudojimo tikslais ir prognostinėmis galimybėmis. Jie vis dar yra tobulinami, tačiau, lyginant jų ir neformalių metodų vertinimo patikimumą, yra daug pranašesni.

Šio tyrimo tikslas buvo surinkti duomenis apie Lietuvos jaunuolių nusikalstamo elgesio ypatybes bei padėti pagrindus mūsų šaliai pritaikytam vertinimo metodui, skirtam nuteistų jaunuolių diferenciacijai atsižvelgiant į pakartotinio nusikalstamumo riziką ir kriminogeninius poreikius. Tyrimo idėją ir jos įgyvendinimą rėmė Lietuvos jaunimo užimtumo tobulinimo plėtros bendrijos projektas (Europos Bendrijų iniciatyva „EQUAL“).

¹ LR Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas Nr. X-1238, priimtas 2007 m. birželio 28 d.

1 lentelė. Rizikos veiksniai paauglystėje ir jų stiprumas (Šaltinis: S. Bailey et al., 2007)

Rizikos sritys	
<p>Šeimos rizika Žemas socioekonominis statusas*** Mažas tėvų išsimokslinimas** Etninė priklausomybė (atskirose šalyse)** Nėštumas paauglystėje** Vieniša motinystė* Didelė šeima* Tėvų skyrybos* Dažna globėjų kaita** Tėvų bedarbystė* Tėvų nusikalstamumas*** Tėvų priklausomybė nuo psichoaktyviųjų medžiagų** Tėvų psichikos problemos* Konfliktai tarp tėvų** Vaiko nepriežiūra/tėviškos šilumos trūkumas*** Prievara prieš vaiką*** Fizinės bausmės** Neadekvati priežiūra ir disciplina*** Didelis stresas šeimoje** Socialinė izoliacija** Tėvų nuostatos, paremiančios deviaciją** Brolių/seserų delinkvencija**</p> <p>Mokyklos rizika Pasiekimų problemos*** Motyvacijos mokytis neturėjimas** Pamokų praleidinėjimas** Dažna mokyklų kaita** Blogi mokyklos baigimo pasiekimai*** Tėvų nesidomėjimas mokykla** Blogos reputacijos mokykla ir neigiama atmosfera klasėje* Didelis asocialių mokinių skaičius**</p>	<p>Biologinė/biosocialinė rizika Vyriška lytis*** Genetiniai veiksniai (paveldimumas)*** Komplicacijos motinos nėštumo metu* Perinatalinės problemos* Žemas psichologinio sužadavimo lygis*** Neurotransmiterių disfunkcija** Hormoniniai veiksniai** Ankstyva lytinė branda**</p> <p>Vaiko asmenybė ir elgesio rizika Žemi intelektualiniai gebėjimai** Kalbos problemos** Blogi organizaciniai gebėjimai*** Raidos „uždelsimas“* Sunkus temperamentas/neigiamas emocionalumas*** Impulsyvumas*** Dėmesio stokos ir hiperaktyvumo sutrikimas*** Rizikos siekimas ir stimuliacijos poreikis** Kaltės neįjautimas*** Empatijos trūkumas*** Prisirišimo stoka*** Ankstyvas asocialus elgesys*** Probleminis elgesys esant įvairioms situacijoms***</p> <p>Bendraamžių grupės rizika Bendravimas su delinkventiniais bendraamžiais*** Priklausymas nusikalstamai grupei*** Mažai prosocialių kontaktų** Bendraamžių atstūmimas*</p>

Pastaba: *** – buvo stebimas didesnis už vidutinį rizikos veiksnio poveikis, kuris pasikartojo ir autorių tyrime; ** – tam tikras poveikis, kuris pasikartojo ir autorių tyrime, * – labai mažas poveikis ir/arba nepasikartojo autorių tyrime.

Tyrimo metodika

Tiriamieji

Tyrimo metu iš viso buvo surinktos 278 Vilniaus, Kauno ir Šiaulių regiono pataisos inspekcijose registruotų jaunuolių anketos. Atlikus pirminę šių anketų analizę buvo nustatyta, kad 6 jaunuoliai grąžino anketas, jose užrašę apie tai, kad atsisako dalyvauti tyrime. 7 anketas buvo užpildžiusios merginos, todėl dėl mažo moteriškosios lyties dalyvių skaičiaus toliau analizuojant šie duomenys nebuvo naudojami. Taigi pirmajame tyrimo etape dalyvavo 265 vaikinai. Tiriamųjų amžius nuo – 15 iki 21 metų ($M = 18,52$, $SD = 1,45$). Antrajame tyrimo etape, kai buvo atliekamas interviu ir pildomos skalės, dalyvavo 137 tiriamieji (52 proc. visų pirmojo etapo dalyvių).

Dauguma tiriamųjų (72,8 proc.) buvo lietuvių tautybės, rusų – 9,4 proc., lenkų – 16,2 proc., kitų tautybių atstovai sudarė 2 proc. Kalbant apie jaunuolių išsimokslinimo ypatumus reikia pažymėti, kad jie apklausos metu buvo baigę vidutiniškai 9–10 klasių ($M = 9,43$, $SD = 1,54$), o iš viso baigtų klasių skaičius buvo nuo 6 iki 12.

Tyrimo metodai

Anketa. Anketos klausimai buvo sudaryti remiantis mokslinės literatūros apie jaunuolių kriminalinės rizikos veiksniais analize. Klausimai apėmė demografines, išsimokslinimo, šeimos, bendra-

amžių, bendruomenės, jaunuolio kriminalinės patirties, priežiūros eigos, nuostatų, psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo ir kt. charakteristikas. Anketos duomenis pildė pataisos inspekcijų pareigūnai.

Psichologinės skalės ir klausimynai. Jaunuoliams buvo parengtos pildyti trys psichometrinės skalės. Trumpos skalių charakteristikos:

1. A. Antonovsky „Vidinės darnos skalė“. Tai 13 teiginių trumpoji versija (angl. *The Antonovsky's Sense of Coherence Scale: 13-item short version - SOC-13*). SOC-13 vidinis patikimumas (Cronbach'o alpha) tyrimuose svyruoja nuo 0.74 iki 0.91 (Antonovsky, 1993). Skalę sudaro Likerto tipo teiginiai, kuriuos reikia įvertinti nuo 1 (visiškai sutinku) iki 5 (visiškai nesutinku). Šiame tyrime mes panaudojome atvirkštinę reikšmę, t. y. 1 (visiškai nesutinku) iki 5 (visiškai sutinku), todėl kuo mažesnis buvo šios skalės vertinimas, tuo stipresnė jaunuolio vidinė darma. Šioje skalėje yra teiginių, kurių reikšmė skaičiuojama apverčiant pradinį rezultatą. Skalės patikimumas mūsų tiriamųjų imtyje Cronbach $\alpha = 0.80$.

2. A. Becko „Nevilties skalė“ (angl. *The Beck Hopelessness Scale*), sudaryta iš 20 teiginių. Šios skalės vidinis patikimumas, skelbiamas įvairiuose tyrimuose, yra didelis. Pavyzdžiui, N. Moller ir bendraautorių (2002) tyrime – 0.91, L. Steed (2001) – 0.88. Į pateiktus teiginius tiriamasis turėjo atsakyti „taip“ arba „ne“ (taškai yra skiriami už abu variantus priklausomai nuo teiginio). Kuo didesnis šios skalės įvertis, tuo didesnė būdinga tiriamojo neviltis. Literatūroje pateikiamas toks įverčių skirstymas: 0–3 norma, 4–8 nedidelė neviltis, 9–14 vidutinė neviltis, 15–20 didelė neviltis. Skalės patikimumas mūsų tiriamųjų imtyje Cronbach $\alpha = 0.66$.

3. A. H. Busso ir M. Perry „Agresijos klausimynas“ (angl. *The Buss - Perry Aggression Questionnaire*). Šį klausimyną sudaro 29 teiginiai, o vidinis patikimumas yra didelis (pvz., A. García-León ir bendraautorių tyrime – 0.82). Klausimyno autoriai, atlikę faktoriinę analizę, skyrė 4 subskales: priešiško, pykčio, fizinės ir verbalinės agresijos (visų Cronbacho α buvo didesnė už 0.7). Kiekvienas klausimyno teiginys turėjo būti vertinamas Likerto tipo skalėje nuo 1 (visiškai man nebūdinga) iki 5 (visiškai man būdinga), atitinkamai didesnis įvertis rodo labiau išreikštą agresyvumą. Dėl techninių kliūčių tyrime buvo pateikti 25 teiginiai, tačiau dėl to klausimyno psichometriniai rodikliai nenukentėjo, be to, vienodai trūko po vieną kiekvienos subskalės teiginį. 9 ir 16 teiginiai buvo vertinami apverčiant rezultatą. Skalės patikimumas mūsų tiriamųjų imtyje Cronbach $\alpha = 0.81$.

Interviu. Atsižvelgiant į daugelį šiuolaikinių rizikos vertinimo metodų struktūrą ir duomenų rinkimo procedūrą buvo nuspręsta atlikti interviu (apklausą žodžiu). Siekdami geriau pasiekti tikslus pasirinkime struktūruotą interviu, kai klausimai buvo numatyti iš anksto. Literatūros analizė rodo, kad interviu papildo, patikslina ir pagilina jaunuolio asmeninės situacijos, subjektyvaus patyrimo ir jo asmenybės pažinimą. Taigi mūsų atveju interviu metu gauti duomenys turėjo papildyti pareigūno užpildytos anketos bei jaunuolio atliktų psichometrinių skalių vertinimo duomenis. Interviu rezultatai buvo fiksuojami specialiai parengtame protokole, atitinkančiame interviu schemą. Pažymėtina, kad interviu, ypač kokybiniame, svarbi yra tyrėjo kompetencija, įgūdžiai, mokėjimas užmegzti ryšį, spręsti dilemas ir kt., todėl buvo nuspręsta, kad šiame tyrime interviu atliks profesionalūs psichologai arba psichologijos specialybės studentai magistrantai, prižiūrimi profesionalių psichologų.

Tyrimo eiga

Pataisos inspekcijų pareigūnai pildė anketas remdamiesi nuteistųjų jaunuolių bylų duomenimis, vėliau psichologai atliko interviu su jaunuoliais bei pateikė jiems užpildyti psichometrines skales. Pažymėtina, kad pareigūnams, sutikusiems pildyti anketas, buvo organizuojami susitikimai su profesionaliais psichologais-tyrėjais, kurių metu buvo aiškinami tyrimo tikslai, pristatomos anketos, komentuojami visi anketoje pateikti klausimai, pateikiami pavyzdžiai, atsakoma į visus klausimus, taip pat susitariama dėl galimybės konsultuotis, kilus neaiškumams.

Duomenų tvarkymas

Duomenys buvo analizuojami naudojant statistinį paketą socialiniams mokslams SPSS 15.0. Skaičiuodami intervalinių duomenų koreliacijas taikėme Pearsono r koreliacijos koeficientą, ranginių ir nominalinių skalių koreliacijoms skaičiuoti taikėme Spearmano ρ koreliacijos koeficientą. Dviejų nepriklausomų grupių vidurkiams lyginti, kai tiriamųjų buvo daugiau nei trisdešimt, taikytas Studento t kriterijus, mažesnių grupių vidurkiams lyginti – Mann-Whitney U testas. Taip pat buvo atliekama tiesinė regresinė analizė.

Rezultatai

Jaunuolių kriminalinės rizikos veiksnių analizė

Tyrimo rezultatai rodo, kad dauguma jaunuolių tiek pirmąjį, tiek paskutinįjį kartą (jei padarė pakartotinę nusikalstamą veiką) buvo teisti už vagystę arba plėšimą (atitinkamai 46 proc. ir 27 proc. – pirmąjį kartą, 35 proc. ir 28 proc. – paskutinįjį kartą). Tiriamųjų amžiaus ir padarytų nusikaltimų charakteristikos pateikiamos 2 lentelėje. Pateiktoje lentelėje matyti, kad jaunuoliai vidutiniškai jau yra padarę po du nusikaltimus, iš kurių vienas buvo smurtinis.

2 lentelė. Jaunuolių amžiaus įvairių įvykių metu ir padarytų nusikaltimų ypatumai

	Amžius apklausos metu	Amžius pirmojo nusikaltimo metu	Amžius pirmojo teistumo metu	Nusikaltimų skaičius	Smurtinių nusikaltimų skaičius
Vidurkis	18,52	16,24	16,82	2,11	0,85
Standartinis nuokrypis	1,45	1,72	1,50	1,46	1,01
Minimali reikšmė	15	7	14	1	0
Maksimali reikšmė	21	20	20	10	7

Tiriamųjų amžius pirmojo nusikaltimo ir pirmojo teistumo metu statistiškai reikšmingai skyrėsi ($t_{(262)} = 9,07$, kai $p < 0,001$), vadinasi, jaunuoliai ne tuoju pat, o po nusižengimo buvo baudžiami. Vieną nusikaltimą padariusių tiriamųjų grupė skyrėsi nuo daugiau nusikaltimų padariusių asmenų grupės savo išsimokslinimu, t. y. tik vieną nusikaltimą padarę jaunuoliai buvo ilgiau mokėsi mokykloje ($t_{(174)} = 2,23$, kai $p = 0,027$). Lyginant vieną nusikaltimą padariusių jaunuolių grupę su daugiau (t. y. du ir daugiau) nusikaltimų padariusių jaunuolių grupe nustatyta, kad šios grupės tiriamieji statistiškai reikšmingai anksčiau padarė pirmąjį nusikaltimą, t. y. būdami vidutiniškai 15,9 metų amžiaus, ir pirmą kartą teisiami buvo vidutiniškai 16,5 metų, o vieną nusikaltimą padarę tiriamieji – atitinkamai metais vėliau ($t_{(135)} = 3,82$, kai $p < 0,001$; $t_{(135)} = 3,78$, kai $p < 0,001$). Taip pat daugiau nusikaltimų padarę jaunuoliai yra daugiau padarę ir smurtinių nusikaltimų ($t_{(134)} = -2,82$, kai $p = 0,006$).

Kalbant apie paskirtos bausmės už paskutinį nusikaltimą trukmę reikia pažymėti, kad ji vidutiniškai sudarė 18 mėnesių. Bausmės rūšys buvo įvairios: beveik $\frac{3}{4}$ visų atvejų (74 proc.) sudarė bausmės vykdymo atidėjimas, laisvės ir elgesio apribojimas – 19 proc., lygtinis paleidimas – 7 proc. Net 88 proc. tiriamųjų nurodė, kad nėra bausmės atlikę įkalinimo įstaigose.

Analizuojant šeimos veiksnius, paaiškėjo, kad 59 proc. jaunuolių augo pilnoje šeimoje, 41 proc. – nepilnoje. Pastaruoju atveju dauguma tiriamųjų nurodė, kad vidutiniškai nuo 10 metų ($M = 10,24$, $SD = 4,89$) augo su vienu iš tėvų, dažniausiai – su motina. 87 proc. atvejų nė vienas iš tėvų arba įtėvių neturėjo kriminalinio elgesio patirties.

17 proc. tiriamųjų nurodė, kad anksčiau vartojo psichoaktyvias medžiagas, dabar vartojantys nurodė 10 proc. jaunuolių (populiariausios buvo tabakas, alkoholis ir narkotikai). Tačiau įdomu tai, kad net 47 proc. tiriamųjų yra padarę nusikaltimus apsvaigę.

Svarbiausios kriminalinės rizikos kintamųjų koreliacijos pateikiamos 3 lentelėje. Joje matyti, kad amžius pirmojo nusikaltimo metu statistiškai reikšmingai susijęs su mokyklos, šeimos ir bendraamžių veiksniais, o amžius pirmojo teistumo metu, be jau išvardytų kintamųjų, susijęs su nusikaltimu apsvaigus bei turima prievartos patirtimi. Apsvaigimas nuo psichoaktyvių medžiagų taip pat yra svarbus kalbant apie smurtinių nusikaltimų skaičių. Be to, didėjant patirčiai nusikalstamoje grupėje, didėja bendras nusikaltimų skaičius.

Atlikus tiesinę regresinę analizę pasirodė, kad dauguma mūsų tirtų veiksnių (šeimos pilnumo ir šeimos asocialumo veiksniai, baigtų mokyklos klasių skaičius, materialinė padėtis, amžius pirmojo nusikaltimo ir teistumo metu, smurtinių nusikaltimų padarymas, dalyvavimas nusikalstamos grupės veikloje) gali prognozuoti didesnį nusikaltimų skaičių ($r = 0,53$, $r^2 = 0,28$, $F = 5,21$, kai $p < 0,001$). 4 lentelėje pateikiamos išsamios kiekvieno kintamojo statistinės charakteristikos, iš kurių būsimuosius nusikaltimus prognozuoti ypač svarbus smurtinių nusikaltimų padarymo kintamasis, t. y. jei jaunuolis jau yra padaręs smurtinį nusikaltimą(-ų), tai jo pakartotinas nusikalstamas elgesys ateityje dažnai vėl pasireiškia.

3 lentelė. Jaunuolių kriminalinės rizikos veiksnių tarpusavio koreliacijos

Kintamieji	Amžius pirmojo nusikaltimo metu	Amžius pirmojo teistumo metu	Bendrasis nusikaltimų skaičius	Smurtinių nusikaltimų skaičius
Mokykla ¹	,391**	,358**	-,069	,103
Šeima ²	-,286**	-,278**	,056	,060
Tėvų kriminalinė istorija	-,037	-,038	,119	,071
Nusikalstama grupė ³	,109	,085	-,263**	-,144
Bendraamžiai	,180*	,165*	-,034	-,017
Aplinka	-,012	-,019	-,083	-,100
Asocialios nuostatos	,113	,078	-,020	-,072
Motyvacija keistis	-,043	-,138	-,023	,007
Apsvaigimas ⁴	-,070	-,150*	-,119	-,165**
Prievartos patirtis	-,118	-,148*	,071	-,033

** koreliacija reikšminga, esant 0.01 reikšmingumo lygmeniui.

* koreliacija reikšminga, esant 0.05 reikšmingumo lygmeniui.

4 lentelė. Regresinės analizės svarbiausios charakteristikos

Kintamieji	B	Beta	t	Reikšmingumas
Mokykla: baigtų klasių skaičius	-,013	-,014	-,152	,879
Šeima: pilna ar ne	-,535	-,173	-1,894	,061
Asociali šeima	-,677	-,103	-1,253	,213
Materialinė padėtis	,000	-,069	-,781	,437
Amžius pirmojo nusikaltimo metu	-,259	-,265	-1,811	,073
Amžius pirmojo teistumo metu	-,072	-,072	-,483	,630
Smurtinių nusikaltimų padarymas	,633	,416	4,980	,000
Bendravimas su nusikalsti linkusiais bendraamžiais	,047	,039	,464	,644

Taip pat vertėtų atkreipti dėmesį ir į ribinius reikšmingumo rezultatus, t. y. šeimos pilnumo (ar jaunuolis augo pilnoje šeimoje, ar ne) veiksnį ir jaunuolio amžių, kai buvo atliktas pirmasis nusikaltimas, juolab, kad buvo gauti statistiškai reikšmingi skirtumai lyginant minėtų grupių vidurkius. Apskritai visi išvardyti kintamieji sudaro bendrą svarbių prognozei kintamųjų grupę, todėl į juos visus reikia atsižvelgti vertinant jaunuolių kriminalinio elgesio riziką.

Jaunuolių vidinės darnos, nevilties ir agresijos ypatumų analizė

Tiriamųjų vidinės darnos įverčių vidurkis lygus 33,89 (SD = 9,17, reikšmės svyruoja nuo 13 iki 64). Tai atitinka vidutinį vidinės darnos lygį (52 proc. tiriamųjų vidinė darna yra vidutinė, 28 proc. – silpna, 20 proc. – stipri). Nevilties skalės įverčių vidurkis lygus 6,92 (SD = 3,44). Remiantis pastarosios metodikos naudojimo rekomendacijomis galima teigti, kad net 57 proc. tiriamųjų yra būdinga nedidelė neviltilis, 27 proc. – vidutinė neviltilis ir 2 proc. – didelė neviltilis. Agresijos klausimyno rezultatai pateikiami 5 lentelėje.

5 lentelė. Bendrojo agresijos balo ir atskirų subskalių įverčių rezultatai

	A	FA	VA	Py	Pr
Vidurkis	71.31	22.09	12.59	16.26	20.37
Standartinis nuokrypis	15.09	6.63	3.38	4.60	5.09
Minimali reikšmė	37 (25)	8 (8)	4 (4)	6 (6)	7 (7)
Maksimali reikšmė	108 (125)	40 (40)	20 (20)	27 (30)	31 (35)

A – bendrasis agresijos balas, FA – fizinė agresija, VA – verbalinė agresija, Py – pyktis, Pr – priešiškumas. Skliausteliuose nurodyta mažiausia ir didžiausia galima reikšmė kiekvienoje subskalėje.

¹ Baigtų klasių skaičius

² Augo pilnoje šeimoje ar ne

³ Dalyvavo nusikalstamos grupės veikloje ar ne

⁴ Padarė nusikaltimą apsvaigęs ar ne

Bendrasis agresijos klausimyno įvertis statistiškai reikšmingai koreliuoja su vidinės darnos rodikliu ($r = 0,40$, kai $p < 0,01$), o pastarasis reikšmingai susijęs su nevilties įverčiu ($r = 0,52$, kai $p < 0,01$). Kadangi didesnis vidinės darnos skalės įvertis liudija mažesnę vidinę darną, galima teigti, kad didėjant vidinės darnos įverčiui, didėja ir bendrasis jaunuolio agresyvumas bei neviltilis.

6 lentelėje yra pateikiamos vidinės darnos bei neviltilies skalių ir agresijos klausimyno subskalių koreliacijos.

6 lentelė. Agresijos subskalių ir vidinės darnos bei neviltilies skalių tarpusavio koreliacijos

Agresijos klausimyno subskalės	Neviltilies bendrasis įvertis	Vidinės darnos bendrasis įvertis
Fizinė agresija	,043	,316**
Verbalinė agresija	-,078	,159
Pyktis	,038	,304**
Priešiškumas	,181*	,384**

** koreliacija reikšminga, esant 0.01 reikšmingumo lygmeniui.

* koreliacija reikšminga, esant 0.05 reikšmingumo lygmeniui.

Rezultatai rodo, kad tarpusavyje susiję atskiros agresijos klausimyno subskalės su kitų skalių rezultatais: vidinės darnos įverčiai – su visomis agresijos klausimyno subskalėmis, išskyrus verbalinę agresiją, o neviltilies įvertis – su priešišku. Vadinas, kuo silpnesnė jaunuolių vidinė darną, tuo dažnesnė fizinė agresija, pykčio ir priešiško reakcijos. Atitinkamai, didėjant tiriamųjų nevilčiai dažnesnės yra priešiško reakcijos.

Reikia pažymėti, kad tarp atskirų psichometrinių skalių rezultatų ir atskirų kriminalinės rizikos veiksnių reikšmingų koreliacijų nenustatyta. Tačiau įdomu tai, kad jaunuolių, kurie padarė nusikaltimą apsvaigę, mažesnė vidinė darną ir didesnė neviltilis. Šie skirtumai buvo statistiškai reikšmingi palyginti su neapsvaigusiu nusikaltimo metu jaunuolių grupe (atitinkamai: $t_{(135)} = 3,26$, kai $p = 0,001$; $t_{(131)} = 2,12$, kai $p = 0,036$). Šios dvi grupės skiriasi ir savo smurtinio elgesio dažniu: nusikaltimo metu apsvaigę jaunuoliai yra padarę daugiau smurtinių nusikaltimų nei neapsvaigę jaunuoliai ($t_{(134)} = 2,23$, kai $p = 0,028$).

Jaunuolių interviu aprašomoji analizė

Interviu duomenys buvo fiksuojami specialiai paruoštame blanke, todėl 7 lentelėje pateikiame bendruosius rezultatus, kurie dar nebuvo aptariami anksčiau.

7 lentelė. Rizikos ir apsauginių veiksnių aprašymas

Veiksny	Rezultato aprašymas
Pasiekimai mokykloje	Dažniausiai tiriamieji nurodė, kad mokykloje prastai sekėsi; du - trys dalykai, iš kurių buvo nepatenkinami trimestriniai pažymiai (35 proc.). Net 31 proc. jaunuolių buvo palikti antriems metams dėl nepažangumo.
Mokyklinės problemos	Pagrindinė problema – blogas lankomumas, dažnas bėgimas iš pamokų (55 proc.).
Draugų delikvencija	Tik 15 proc. tiriamųjų nurodė, kad jų draugai neturi problemų su policija. Net 44 proc. turėjo bent vieną draugą, turintį rimtų problemų su policija, ir 33 proc. – kad praktiškai visi draugai yra turėję rimtų problemų su policija.
Bendraamžių atstūmimas	Dauguma tiriamųjų (92 proc.) buvo mėgiami savo bendraamžių tarpe ir nebuvo atstumti.
Stresiniai įvykiai ir streso įveikimas	85 proc. jaunuolių sakė, kad patys sugeba įveikti stresą.
Santykiai tėvų šeimoje	Namuose vyravo nekonfliktiški, ramūs santykiai – nurodė 50 proc. jaunuolių; namuose nuolat kas nors bardavosi ir/ar ginčydavosi – 20 proc.
Auklėjimo stilius	Daugiausia tėvai auklėjo savo vaikus „demokratiškai“ (52 proc.), t. y. būdavo ir pagyrimų, ir bausmių; 28 proc. atvejų tėvai mažai domėjosi vaikų auklėjimu, nebuvo aiškių nurodymų ir taisyklių, kaip vaikams elgtis.
Pajamų šaltiniai	Tėvų/globėjų duoti kišenpinigiai – 41 proc.; uždarbis iš suaugusiųjų už legalų darbą ar paslaugas – 20 proc.; pajamos iš neteisėtos veiklos (sukčiavimas, vagiavimas) – 18 proc.; nelegalus darbas arba paslaugos – 21 proc.
Nuostatos	Net 33 proc. jaunuolių pateisina kai kuriuos pažeidimus, smurtą, tačiau iš esmės (45 proc.) jie neigiamai vertina nusikaltimus.
Pykčio valdymo problemos	Kartais pasireiškia nekontroliuojami pykčio proveržiai – 46 proc., pyktį kontroliuoja – 53 proc. tiriamųjų.

Veiksny	Rezultato aprašymas
Empatija ir apgailėstavi- mas	45 proc. jaunuolių minimaliai pergyvena dėl savo elgesio, skaudinančio kitus, nors žo- džiu pripažįsta savo kaltę. Net 51 proc. nurodė esantys atjaučiantys, suprantantys ki- tus.
Dėmesio problemos	Interviu metu pastebėtas tam tikras nerimastingumas, hiperaktyvumas, dėmesio kon- centracijos problemos 20 proc. jaunuolių.
Prosocialus įsitraukimas	80 proc. tiriamųjų turi prosocialių interesų ir tikslų, dalyvauja struktūruotoje veikloje.
Stipri socialinė parama	78 proc. tiriamųjų turi asmenų, suteikiančių jiems emocinę paramą streso metu, kurie atkalbinėja nuo asocialaus elgesio, kontroliuoja.
Stiprus prisirišimas, įsipa- reigojimas	88 proc. jaunuolių turėjo ir/ar turi ilgalaikių ryšių su prosocialiu asmeniu (-imis)
Teigiamos nuostatos in- tervencijos atžvilgiu	79 proc. jaunuolių teigiamos nuostatos intervencijos atžvilgiu, t. y. priima pagalbą, do- misi korekcinėmis programomis ir kt.
Nesidomėjimas mokykla ir išsilavinimu	73 proc. nesidomi mokykla, nėra motyvuoti mokytis, nesiekia gerų mokymosi rezultatų. Daugiausia jaunuolių (63 proc.) niekur nesimoko, bet apskritai nemenkina išsimokslini- mo vertės.

Akivaizdu, kad daugumos kritinių veiksnių buvimo ar apsauginių veiksnių nebuvimo interviu me-
tu nepavyko nustatyti, tačiau galima pastebėti, jog viena pagrindinių jaunuolių gyvenimo probleminių
sričių yra su mokykla susiję dalykai (sunkumai įsisavinant mokymosi medžiagą, nepažangumas, pa-
mokų praleidinėjimas, motyvacijos mokytis nebuvimas), nors apskritai jaunuoliai neneigė mokslo nau-
dos.

Rezultatų aptarimas

Mūsų tyrimo rezultatai iš esmės patvirtina kitų autorių (Borum, Bartel, Forth, 2003; Webster,
Douglas, Eaves, 2007) duomenis: istoriniai (vis jaunesnio amžiaus jaunuolių nusikalstamas elgesys,
smurtinio nusikalstamo elgesio pasireiškimas, padarytų nusikaltimų skaičius ir kt.), socialiniai ir indivi-
dualūs kintamieji yra svarbūs prognozuojant jaunuolių pakartotinio nusikalstamumo riziką. Kaip teigia
C. Websteris su bendraautorais (2007), istoriniai kintamieji turi būti rizikos vertinimo pagrindas. Išties
mūsų tyrimo rezultatai patvirtina šį teiginį: nusikaltimų prognozė turi būti atliekama analizuojant jaunu-
olių ankstesnius smurtinius ir nesmurtinius nusikaltimus, įvairius šeimos veiksnus, mokyklinius pasie-
kimus (šiuo atveju – baigtų klasių skaičius), psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo problemas. Įdomu
pastebėti, kad mūsų tyrime dauguma jaunuolių neigė turį problemų dėl psichoaktyviųjų medžiagų var-
tojimo, tačiau beveik pusė jų yra padarę nusikaltimą (neretai – smurtinį) apsvaigę. Smurtinio elgesio
pasireiškimą apsvaigus patvirtina ir kitų tyrimų rezultatai (Felson, Teasdale, Burchfield, 2008).

Jaunuoliai taip pat nepatvirtino turėję kokių nors problemų šeimoje, bendraujant su kitais, as-
meninių sunkumų, streso įveikos ir kt. Vis dėlto jų vidinės darnos rodikliai, kurių daugumą galima pri-
skirti vidutiniam lygiui, liudija apie tai, kad jaunuoliams nėra visiškai lengva adaptuotis esant tam tik-
roms situacijoms ir įveikti sunkumus. Tai savo ruožtu lemia socialinės aplinkos suvokimą bei aiškini-
mą, elgesį įvairiose situacijose (Eriksson, Lindström, 2005). Kaip nurodo S. Bailey su bendraautorais
(2007), aukštas vidinės darnos lygis (šalia neagresyvaus atsako schemų, neigiamo agresijos vertini-
mo, Aš-efektyvumo ir kt.) yra vienas iš nusikaltusio jaunuolio kognityvinio funkcionavimo apsauginių
veiksnių. Tyrimų rezultatai rodo, kad aukšti vidinės darnos rodikliai yra susiję su geresne psichikos
sveikata, sėkmingesniu konfliktų sprendimu ir atsparumu stresui tiek suaugusiųjų (Richardson, Ratner,
2005; Ristkari, Sourander, Ronning, Helenius, 2006), tiek ir jaunuolių grupėje (Koposov, Ruchkin, Ei-
semann, 2003). Mūsų tyrimo metu gauti vidinės darnos įverčiai išties reikšmingai yra susiję su nevilties
lygiu, t. y. didėjant nevilčiai (kuri yra vienas iš depresijos rodiklių) dėl ateities, mažėja vidinė darna. Be
to, esant mažesnei vidinei darnai didesni buvo jaunuolių agresyvumo (pykčio, priešiško, fizinės ag-
resijos) įverčiai. Pažymėtina ir tai, kad jaunuoliai, padarę nusikaltimą apsvaigę nuo psichoaktyviųjų
medžiagų, pasižymėjo statistiškai reikšmingai mažesne vidine darna nei neapsvaigę jaunuoliai. Šią iš-
vadą patvirtina ir T. Ristkari su bendraautorais (2006), teigdama, kad vidinės darnos įvertinimas yra
naudingas kalbant apie depresijos, asocialios asmenybės sutrikimo ir psichoaktyviųjų medžiagų var-
tojimo problemas jaunuolių tarpe. Maža to, kai kurių tyrimų rezultatai rodo, kad jaunuolių vidinės darnos
įvertinimas nurodo ir galimas delinkventines problemas, ir santykių šeimoje sunkumus (Olsson, Hans-
son, Lundblad, Cederblad, 2006). Vadinasi, vidinės darnos skalės naudojimas yra svarbus ir ateityje
vertinant jaunuolio rizikos bei poreikių veiksnus.

Taip pat ir A. Becko „Nevilties skalė“ neretai minima nusikaltusių asmenų rizikos vertinimo tyri-
muose (pvz., Gray, Hill, McGleish, Timmons, Mac-Culloch, Snowden, 2003). Ši skalė vertina individo

požiūrį į ateitį ir suicidines nuostatas bei leidžia patikimai prognozuoti savęs žalojimo atsiradimą. Jos rezultatai taip pat yra susiję su seksualinių nusikaltėlių (Mercado, Alvarez, 2007) bei psichikos problemų turinčių nusikaltėlių tyrimų rezultatais (Rapp-Palicch, Roberts, 2004), kurie rodo, kad mažiausiai du trečdaliai sulaikytųjų dėl teisės pažeidimų jaunuolių turi vieną ar daugiau psichinės sveikatos sutrikimų. Be to, įkalintiems jaunuoliams būdingas impulsyvumas, neviltingis ir depresija, todėl jiems labiau tikėtinos suicidinės mintys ir savižudybės bandymai (Biggam, Power, 2002).

Kaip jau minėjome, nepageidautinas elgesys gali atsirasti dėl įvairių priežasčių. Viena iš svarbesnių, kalbant ypač apie jaunuolių pakartotinę nusikalstamumo riziką, yra neigiamas mokyklos ir bendraamžių grupės poveikis. Mūsų tyrimo rezultatai rodo, kad dauguma jaunuolių turėjo problemų mokykloje (ypač pažangumo, akademinio pasiekimų srityje). Šios situacijos priežastys gali būti įvairios. G. Valicko (1997) nuomone, asocialūs vaikai bei paaugliai, palyginti su bendraamžiais, daug prasčiau mokosi, neigiamai vertina mokymąsi, jų žemos akademinės aspiracijos, dažnai jie bėga iš pamokų ir kt. Žinoma, mažai tikėtina, kad nesėkmės mokykloje pačios savaime skatina asocialų elgesį, tačiau tai gali būti katalizatorius, padedantis atsirasti įvairiems elgesio nukrypimams. Galima manyti, kad neigiama jaunuolių motyvacija mokytis susijusi su jų neigiama patirtimi mokykloje, t. y. labai dažnai jie buvo neigiamai vertinami, o tai savo ruožtu skatino atsirasti įtampą, konfliktus tarp jaunuolių ir mokytojų bei kt. Be to, tiriamieji blogai nevertino išsimokslinimo, vadinasi, tinkamai paskatinus jų motyvaciją toliau mokytis ir įgyti žinių neabejotinai turėtų įtakos prosocialiam tolimesniam jauno žmogaus gyvenimo būdui.

Kalbant apie bendraamžių grupės poveikį, reikia pažymėti, kad jis yra išskirtinai svarbus esant jaunam amžiui, ypač paauglystei. Jei jaunuoliai negali patenkinti poreikių prosocialiu būdu, jie tai daro asocialioje grupėje, dažnai pažeidžiančioje teisės normas. Bendraamžių svarba išryškėjo ir mūsų tyrime: keturi penktadaliai tiriamųjų teigė turintys draugų, kurie turi problemų su policija. Vis dėlto ši tendencija pasitvirtino tik interviu metu, nes pataisos inspekcijų pareigūnų surinktoje informacijoje šis skaičius buvo žymiai mažesnis ir sudarė tik trečdalį visų tyrime dalyvavusių jaunuolių.

Apibendrinant galima teigti, kad mūsų tyrimo rezultatai iš esmės leistų padidinti sprendimų, susijusių su nusikaltusių jaunuolių bausmės skyrimo rekomendacijomis ir korekcija, patikimumą ar nuoseklumą.

Tyrimo apribojimai

Atlikdami tyrimą susidūrėme su nemažai kliūčių ir problemų. Pirmiausia, pataisos inspekcijų pareigūnai gana paviršutiniškai pildė anketas: jos buvo nevisiškai užpildytos, kai kuriais atvejais pareigūnai savo darbą patikėdavo pačiam jaunuoliui, kuriam pildyti anketą buvo tikrai sudėtinga, be to, tam tikrų kintamųjų jis negalėjo ar nenorėjo įvertinti tiksliai (pvz., nuostatas, gyvenamą aplinką, tėvų problemas). Galbūt dėl to užpildytose anketose buvo pastebėta daug klaidų, kurių skaičių pavyko sumažinti peržiūrėjus interviu protokolus ar ištaisius neatidumo klaidas (pvz., jei parašyta, kad jaunuolis yra baustas už plėšimą, tačiau vėliau nurodoma, kad jis nepadarė nė vieno smurtinio nusikaltimo, tuomet ši informacija buvo taisoma, nes plėšimas yra priskiriamas smurtinių nusikaltimų grupei).

Atitinkamai šiai ir anksčiau aptartai informacijai mūsų anketoje formulavome įvairius klausimus apie galimus jaunuolių pakartotinio nusikalstamumo rizikos veiksnius, apimančius jaunuolio asmenybės, šeimos, mokyklos, bendraamžių sritis. Deja, iš biologinės srities veiksnių pasirinkome tirti tik vieną – lyties kintamąjį, kadangi kiti kintamieji tiek pareigūnams, tiek ir tyrėjams šiuo metu Lietuvoje nėra pasiekiami (dėl informacijos prieinamumo apribojimų ir šaltinio patikimumo problemų).

Išvados

1. Istoriniai rizikos veiksniai labiausiai prognozuoja jaunuolių nusikalstamą elgesį. Vienas iš svarbesnių veiksnių, darančių poveikį rizikai pakartotinai nusikalsti, yra neigiamas mokyklinių problemų ir asocialios bendraamžių grupės poveikis.

2. Nepaisant dažnai menkų mokyklinių pasiekimų jaunuoliai teigiamai vertina išsimokslinimo vaidmenį ir reikšmę gyvenimo kokybei. Todėl skatinant motyvaciją ir sudarant sąlygas toliau mokytis bei įgyti žinių gali turėti teigiamos įtakos tolimesniam jauno žmogaus gyvenimo būdui.

3. Įvertinti vidinę darną yra naudinga koreguojant jaunuolių asocialaus ir nusikalstamo elgesio riziką, sprendžiant psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo problemas, nes:

- a) mažėjant vidinei darnai, didėja bendrasis agresyvumo rodiklis (taip pat fizinės agresijos, pykčio ir priešiško rodikliai) ir neviltingis, o aukštesni neviltingies rodikliai reikšmingai susiję su didesniu priešiškuumu;

- b) jaunuoliai, padarę nusikaltimus būdami apsvaigę nuo alkoholio ar kitų psichoaktyvių medžiagų, pasižymėjo mažesne vidine darna ir aukštesniais nevilties bei smurtinių nusikaltimų rodikliais.

Literatūra

1. Acton, G. S. Measurement of Impulsivity in a Hierarchical Model of Personality Traits: Implications for Substance Use. *Substance Use & Misuse*. 2003, 38: 67–83.
2. Antonovsky, A. The Structure and properties of the Sense of Coherence Scale. *Social Science and Medicine*. 1993, 36: 725–733.
3. Bailey, S.; Pederson, C.; Lösel, F.; Vermieren, R. Second Expert Paper: Antisocial Personality Disorder: Children and adolescents mental illness and serious harm to others. *NHS National Programme on Forensic Mental Health Research and Development*, 2007.
4. Biggam, F. H.; Power, K. G. A controlled, problem-solving, group-based intervention with vulnerable incarcerated young offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. 2002, 46: 678–698.
5. Borum, R. Managing at-risk juvenile offenders in the community: Putting evidence-based principles into practice. *Journal of Contemporary Criminal Justice*. 2003, 19: 114–137.
6. Borum, R.; Bartel, P.; Forth, A. *Manual for the Structured Assessment of Violence Risk in Youth (SAVRY)*. Tampa: University of South Florida, 2003.
7. Buss, A.H.; Perry, M. The Aggression Questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1992, 63: 452–459.
8. Carrière, D. *Youth court statistics, 1998-99 Highlights*. Juristat. Catalogue no. 85-002-XPE, vol. 20. Ottawa: Canadian Centre for Justice Statistics, 2000.
9. Cesaroni, C.; Peterson-Badali, M. Young offenders in custody: Risk and adjustment. *Criminal Justice and Behavior*. 2005, 32: 251–277.
10. Eriksson, M.; Lindström, B. Validity of Antonovsky's Sense of Coherence Scale: A systematic review. *Journal of Epidemiology and Community Health*. 2005, 59: 460–466.
11. Felson, R. B.; Teasdale, B.; Burchfield K. B. The influence of being under the influence: alcohol effects on adolescent violence. *Journal of Research in Crime and Delinquency*. 2008, 45: 119–141.
12. García-León, A.; Reyes, G. A.; Vila, J.; Perez, N.; Robles, H.; Ramos, M. The Aggression Questionnaire: A validation study in student samples. *The Spanish Journal of Psychology*. 2002, 5 (1): 45–53.
13. Gray, N. S.; Hill, C.; McGleish, A.; Timmons, D.; Mac-Culloch, M. J.; Snowden, R. J. Prediction of violence and self-harm in mentally disordered offenders: A prospective study of the efficacy of the HCR-20, PCL-R, and psychiatric symptomatology. *Journal of Consulting & Clinical Psychology*. 2003, 71: 443–451.
14. Heilbrun, K.; Cottle, C.; Lee, R. Risk assessment for adolescents. Juvenile justice fact sheet. Charlottesville, VA: Institute of Law, Psychiatry, & Public Policy, University of Virginia, 2000.
15. Informatikos ir ryšių departamentas prie LR Vidaus reikalų ministerijos. Nusikalstamumas Baltijos valstybėse (Forma_BV), 2005. <http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/index2.phtml?id=198&idStat=7&metai=2005&menuo=5®ionas=0&id3=1&idAta=1>. [žiūrėta 2009-03-13].
16. Koposov, R. A.; Ruchkin, V. V.; Eisemann, M. Sense of coherence: a mediator between violence exposure and psychopathology in Russian juvenile delinquents. *Journal of Nervous and Mental Disease*. 2003, 191: 638–644.
17. Mercado, C. C.; Alvarez, S. *The impact of residency restrictions and community notification laws on sex offender reintegration*. Paper presented at the conference “Off the Witness Stand: Using Psychology in the Practice of Justice”. New York, NY, 2007.
18. Moller, N.; McCarthy, C.; Fouladi, R. Earned attachment security: Its relationship to coping resources and stress symptoms among college students following relationship break up. *Journal of College Student Development*. 2002, 43: 213–230.
19. Olsson, M.; Hansson, K.; Lundblad, A. M.; Cederblad, M. Sense of coherence: Definition and explanation. *International Journal of Social Welfare*. 2006, 15: 219–229.
20. Prentky, R.; Righthand, S. Juvenile Sex Offender Assessment Protocol II (J-SOAP-II) manual. Washington, DC: U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, 2003.
21. Rapp-Palicch, L.; Roberts, A. R. Mental illness and juvenile offending. In: A.R. Roberts (ed.). *Juvenile justice sourcebook: Past, present and future*. New York: Oxford University Press. 2004, p. 289–308.
22. Reppucci, N. D.; Fried, C. S.; Schmidt, M. G. Youth violence: Risk and protective factors. In: R. R. Corrado, R. Roesch, S. D. Hart, and J. K. Gierowski (eds.). *Multi-problem violent youth: a foundation for comparative research on needs, interventions, and outcomes*. Amsterdam, NL: IOS Press. 2002, p. 3–22.
23. Richardson, C. G.; Ratner, P. A. Sense of coherence as a moderator of the effects of stressful life events on health. *Journal of Epidemiology and Community Health*. 2005, 59: 979–984.
24. Ristkari, T.; Sourander, A.; Ronning, J.; Helenius, H. Self-reported psychopathology, adaptive functioning and sense of coherence, and psychiatric diagnosis among young men. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*. 2006, 41: 523–531.

25. Steed, L. Further validity and reliability evidence for Beck Hopelessness Scale scores in a nonclinical sample. *Educational and Psychological Measurement*. 2001, 61: 303–316.
26. Valickas, G. *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 1997.
27. Viljoen, J. L.; Scalora, M.; Cuadra, L.; Bader, S.; Chávez, V.; Ullman, D. Assessing risk for violence in adolescents who have sexually offended: A comparison of the J-SOAP-II, J-SORRAT-II, and SAVRY. *Criminal Justice and Behavior*. 2008, 35: 5–23.
28. Vileikienė, E. *Lietuvos nepilnamečių justicijos problemos: sociologinė analizė*. Vilnius, 2007.
29. Webster, C. D.; Douglas, K. S.; Eaves, D.; Hart, S. D. *HCR-20: Smurto rizikos įvertinimas (HCR-20: Assessing Risk for Violence)*. Vilnius: Globali iniciatyva psichiatrijoje, 2007.
30. Worling, J. R.; Långström, N. Assessment of criminal recidivism risk with adolescents who have offended sexually: A review. *Trauma, Violence and Abuse*. 2003, 4: 341–362.

PREDICTING JUVENILE RE-OFFENDING: OPPORTUNITIES AND PROBLEMS

Dr. Ilona Čėsniėnė, Assoc. Prof. Dr. Rita Bandzevičienė

Mykolas Romeris University

Summary

The paper aims to discuss concerns and possibilities of risk assessment of young parolees. The main objectives of the study are: (a) to describe prevalent risk for re-offending factors and (b) to evaluate a target group on three psychological scales (sense of coherence, aggressiveness, and hopelessness), and to analyze inter-correlations and their prognostic value. The sample consists of 265 male delinquents (aged 15–21) who served their probation sentences under supervision at three Lithuanian correctional institutions. The data on individual, social and criminological factors (historical as well as current) was sought from personal files and 137 participants (52%) attended a semi-structured interview. Antonovsky's Sense of Coherence Scale (SOC-13), Beck Hopelessness Scale and Buss - Perry Aggression Questionnaire were used for psychological evaluations. The results show prevalence of some individual and social characteristics of the target group; linear regression analysis suggested historical variables as strong predictors for criminal conduct within young parolees; significant correlations between scores on coherence and scores on aggressiveness and hopelessness were confirmed, though moderate level of coherence was prevalent in a sample. Some insights and practical recommendations for risk assessment within this target group have been developed.

Keywords: prediction of re-offending, risk assessment, juvenile parolees